

*Heikki Halila*Lakimies
2/2024
s. 304–307

Oikeustieteen kansallisuus ja kansainvälisyys

Suomalaisen Tiedeakatemian oikeustieteen ryhmä on viime vuosikymmenestä alkaen järjestänyt kahden vuoden välein tieteellisen seminaarin oikeustieteen yhteisistä kysymyksistä. Tällä kertaa järjestettävän seminaarin teemana on Oikeustieteen kansallisuus ja kansainvälisyys. Aiheen kehittäji meille oikeusministeriön kansliapäällikkö, dosentti Pekka Timonen, mistä kiitos hänelle.

Kysymykseen oikeustieteen – tässä tapauksessa Suomen oikeustieteen – kansallisuudesta ja kansainvälisyydestä voidaan antaa helppo vastaus. Tarvitsemme tietenkin kansallista, Suomen oikeusjärjestykseen perustuvaa tutkimusta ja osallisuutta kansainvälisessä tieteellisessä keskustelussa. Näin yksinkertainen aselema ei tietenkään ole.

Pelkistettynä kansallisena oikeustieteen tutkimuksena on voitu pitää tutkimusta, jota suomalaiset tutkijat harjoittavat vailla kansainvälisiä yhteyksiä pelkästään kotimaisia oikeuslähteitä hyödyntämällä. Tällaista ei oikeustiede ole Suomessa koskaan ollut. Pienen maan oikeustutkimuksessa on hyödynnetty muiden maiden oikeustiedettä ja muita oikeuslähteitä. Suomi on kuulunut eurooppalaiseen oikeusyhteisöön, ja Suomen oikeustieteessä on hyödynnetty muiden maiden ja muiden kielialueiden oikeustiedettä enemmän kuin Euroopan suurissa maissa, joissa on omastakin takaa runsaasti ammennettavaa ja joiden tutkijayhteisöt eivät tämän vuoksi saa yhtä monipuolisesti kansainvälisiä vaikutteita kuin Suomessa.

Kansainvälisten kontaktien ja vaikutteiden volyyymi on vaihdellut aikojen kuluessa, ja tämä on näkynyt myös julkaistuissa tutkimuksissa. Ruotsin vallan aikana oikeustieteen tutkimus oli osa Ruotsin valtakunnan kansallista tai kansainväliseksi luonnehdittavaa tutkimusta, johon vaikutti yhä vahvasti roomalaisen oikeuden perinne. Itsenäisyyden ajan alkuaikoihin asti suomalaista oikeustiedettä leimasi useimmilla oikeudenaloilla saksalainen vaikutus tavalla, jota on sittemmin voitu kritisoida reseptiona. Myöhemmin tutkijoiden huomio on siirtynyt taas Skandinavian suuntaan ja 2000-luvun aikana yhä voimallisemmin common law -maihin ja Euroopan unioniin. Saksalaisen oikeuspiirin vaikutus on jäämässä marginaaliin, mikä ei ole kaikilla oikeudenaloilla suotavaa.

Suomen oikeustiedettä voidaan sanoa nykyisin hyvinkin kansainväliseksi. Huomattavan moni tutkija, nyttemmin kenties jo enemmistö aktiivisessa vaiheessa olevista, on suorittanut opintoja tai harjoittanut tutkimustoimintaa Suomen ulkopuolella sekä osallistunut aktiivisesti kansainvälisen tutkijayhteisön toimintaan. Tutkijoiden joukossa on henkilöitä, joita voidaan luonnehtia leik-

* *Heikki Halila*, OTT, professori emeritus, Helsingin yliopisto.

kisästi jopa nomadeiksi, eri puolilla maailmaa kiertäviksi tutkijoiksi, jotka ko-kevat kuuluvansa kansainväliseen tutkijayhteisöön, eivät niinkään suomalaisen tutkijayhteisöön, saati suomalaiseen lakimieskuntaan. Oikeustieteen tutkijoihin kuuluu yhä enemmän niitä, jotka eivät ole suorittaneet suomalaista lakimiestutkintoa. Heille suomalainen lakimieskunta ja oikeusyhteisö ovat vieraampia kuin juristeille, mikä ei sinänsä estä heitä olemasta hyviä tutkijoita.

On hyväksyttävää, että tutkijayhteisössä on sekä kansallisemmin että kansainvälisemmin suuntutuneita tutkijoita. Immanuel Kant ei koskaan poistunut kotikaupungistaan Königsbergistä, mikä ei estänyt häntä olemasta maailman-kuulu filosofi. Vanhan sanonnan mukaan on tutkijoita, jotka ovat kansainvälisesti tunnettuja vain Suomessa. Tutkimustyön laatu on lopulta ratkaisevaa riippumatta siitä, miten ja missä se on saatu aikaiseksi.

Etevimmat tutkijat ovat voineet ulottaa vaikutuksensa kotimaassa sekä lainoppiin että teoreettiseen lainoppiin ja olleet myös kansainvälisesti merkittäviä tieteenharjoittajia. Tällainen henkilö oli Suomalaisen Tiedeakatemian jäsen Aulis Aarnio. Hänet oli merkitty toivomuksensa mukaisesti loppusanojen esittäjäksi kaksi vuotta sitten pidettyyn seminaariimme, mutta vaikean kaatumisen vuoksi hänet korvattiin toisella puheenvuoron käyttäjällä. Tämänkertaisen seminaariinkin hän toivoi pääsevänsä puhujaksi, mutta viime keväänä ilmeni, etteivät voimat enää tähän riittäneet. Kunnioitamme kiitollisina hänen muistoaan.

Seminaarin ensimmäisessä osiossa kuulemme neljän oikeustieteen tutkijan puheenvuorot oman oikeudenalansa kansallisista ja kansainvälisistä piirteistä. Esiteltävistä oikeudenaloista kaksi on julkis- ja kaksi yksityisoikeuden alalta. Nämä ovat tietenkin vain satunnaisesti valittuja kohdealueita, eikä niiden pohjalta tule tehdä hätiköityjä yleistyksiä koko oikeusjärjestyksen osalta. Yhtä ja toista neljä valittua kohdetta silti yleisemminkin kertovat.

Suomessa on hyvinkin kansallisia oikeudenaloja, joissa lainsäädäntö on vahvasti kotimaista ja joiden sisältö ei juuri kiinnosta ulkomaisia kollegoja. Tästä huolimatta on tärkeää, että myös tällaisilla oikeudenaloilla harjoitetaan ainakin pohjoismaista tutkijoiden yhteistoimintaa, niin kuin on tapahtunutkin. Toiselta puolen on oikeudenaloja, joissa aineisto on suuressa määrin ylikansallista. Tälläkin osin on tärkeää, että suomalaiselle oikeusyhteisölle tuotetaan kotimaista lainoppia kotimaisilla kielillä ja että siinä otetaan huomioon suomalainen soveltamisympäristö.

Seminaarin toisessa osiossa kuulemme viisi puheenvuoroa siitä, millä tavoin ja missä määrin suomalainen akateeminen oikeustutkimus palvelee oikeudellista elämää. Puheenvuoron käyttäjille esitetty kysymys on erittäin tärkeä oikeustieteen ja ympäröivän yhteiskunnan vuorovaikutuksen kannalta. Mitkä ovat odotukset ja miten ne ovat täyttyneet? Kysymys on sekä tutkimuksen kohdentuvuudesta että laadusta.

Oikeustieteen tutkimusta harjoitetaan myös kansallista ja kansainvälistä tiedeyhteisöä varten. Oikeustiede ymmärtää kuitenkin tehtävänsä väärin, jos se

antaa leipää pyytävälle yhteiskunnalle kiven Otto Brusinin tunnettua kielikuvaa tässä mukailen. Oikeudelliset ongelmat ovat nykyisin niin spesialisoituneita, ettei riittävää akateemista osaamista löydy kaikkien käytännössä tärkeiden kysymysten analysoimiseen. Oma kysymyksensä taas on, mitä yhteiskunta oikeustieteeltä odottaa: halutaanko, että epäselvistä asioista tehdään selviä vai päinvastoin.

Seminaarin lopulla katse käännetään tutkijoiden suuntaan. Mitkä ovat nuorten ja varttuneiden tutkijoiden prioriteetit ja mihin tutkimuspanosta halutaan yhteiskunnassa suunnattavan? Tutkimus suuntautuu aikaisempaa enemmän sen mukaan, mihin oikeustieteen rahoitusta suunnataan ja miten tutkija arvelee voivansa edistää tieteellistä uraansa.

Yliopistot saavat rahoitusta muun muassa tutkimustoimintansa kautta. Merkittävässä asemassa ovat artikkelit, jotka on julkaistu korkealla JUFO-luokituksella varustetuissa tiedelehdissä. Korkeimpaan rankkaukseen ei ole päässyt yksikään suomalainen oikeustieteellinen aikakauskirja. Rankkaus onkin rakennettu laboratoriotieteiden julkaisukäytäntöjen varaan. Kotimaisilla kielillä julkaistuilla monografioiden on tässä rankkauksessa kovin vähän painoarvoa, vaikka monografioiden tieteellinen merkitys on oikeustieteessä kiistaton.

On ymmärrettävää ja sinänsä hyväksyttävääkin, että yliopistotutkijoita kannustetaan julkaisemaan rahoitusta ajatellen ulkomaisissa tiedelehdissä oikeustieteellisiä artikkeleita, vaikka niiden lukijakunta voi olla hyvinkin suppea. Merkittävä ongelma on sen sijaan se, jos monografioiden, kuten myös yleisesitysten ja oppikirjojen, kirjoittamista pidetään vähämerkityksellisenä. JUFO-luokitus on rakennettu yliopistojen rahoitusta varten. Laboratoriotieteissä tämä järjestelmä on käyttökelpoinen myös tehtävänäytössä mutta ei *humanioraan* kuuluvassa oikeustieteessä. Merkkejä on valitettavasti siitä, että tehtävänäytössäkin voidaan tukeutua JUFO-luokituksiin.

Mikä arvo on sitten yliopistossa kotimaisilla kielillä kirjoitetuilla monografioiden, yleisesityksillä ja oppikirjoilla sekä muilla kuin JUFO-luokituksella varustetuilla artikkeleilla? Viimeksi mainittuihin kuuluvat muun muassa julkaisuun KKO:n ratkaisut kommentein kirjoitetut tapauskommentit. Vastaukseksi on esitetty, että ne edustavat yliopiston kolmatta tehtävää, yhteiskunnallista vuoro-vaikutusta, siis eivät mitään muuta. Tämä on kylmä näkökulma.

Professori Eero Routamo totesi kauan sitten, että jos juristit lopettavat lainopin tutkimuksen, jokin muu ammattikunta ryhtyy sitä tekemään. Tämä ajatus voidaan siirtää lakimieskunnan sisälle. Jos akateemisessa yhteisössä luovutaan tai joudutaan luopumaan suomalaista oikeuselämää palvelevasta kotimaisen lainopin tutkimuksesta, aukon täyttävät asianajajien, lainvalmistelijoiden ja muiden käytännön lakimiesten taikka yhteiskuntatieteilijöiden tekemät julkaisut. Ne voivat palvella tiettyyn rajaan asti käytännön tarpeita, usein erinomaisestikin, mutta niissä ei hevin tavoitella akateemisen tutkimuksen standardeja, onpa kyse kansallisesta tai kansainvälisestä tutkimuksesta.

On tärkeää, että oikeustiede on saanut ja saamassa kansainvälistä ja kansallista rahoitusta, koska se hyödyntää overheadien kautta tutkijayhteisöä. Painopistealueina näyttävät olevan tätä nykyä kestävä kehitys, eläinoikeus ja vammainen oikeus. Ainakaan nämä kaikki eivät kuitenkaan ole yhteiskunnan kannalta keskeisiä tutkimuskohteita. Jos halutaan muuta, kuten vaikka tukea tutkimuksen keinoin lainvalmistelua taikka suomalaisten yritysten kilpailukykyä, tulee tarkistaa kotimaisen julkisen rahoituksen kriteereitä. Ongelma on näet siinä, että merkittävää rahoitusta ei ole saatu perinteiselle oikeustutkimukselle, joka ei ole monitieteistä. Oikeustieteessäkin monitieteisyys ei ole tutkimuksen valtavirtaa. Sen sijaan rajapintoja koskeva tutkimus oikeustieteen sisällä on usein hyvinkin tuloksellista.

Katselin erään oikeustieteellistä tutkimusta rahoittavan tieteellisen yhdistyksen tuoretta apurahajakoa väitöskirjantekijöille. Vain vähemmistö apurahan saajista oli suorittanut suomalaisen lakimiestutkinnon, vain vähemmistö oli kirjoittamassa väitöskirjaa kotimaisella kielellä ja vain vähemmistön tutkimusteema koski Suomen oikeusjärjestystä. Mistä tämä kertoo?

Suomen nykyisen hallituksen ohjelmassa pyritään lisäämään tohtorien määrää. Keinoksi on asetettu tutkinnon tavoiteajan supistaminen pilottihankkeissa neljästä vuodesta kolmeen. Tulosohtausjärjestelmässä ei ilmeisesti saada täysiä tulospisteitä niistä väitöskirjoista, jotka eivät valmistu määräajassa. Tämä on takaisku oikeustieteen laadulle, onpa kyse kansallisesti tai kansainvälisesti suuntautuvasta tutkimuksesta. Tuossa ajassa harva kykenee kirjoittamaan korkeatasoista väitöskirjaa, eikä tutkijaksi kasvamisesta ole takeita, kun väittelyn jälkeinen rahoitus on kiven takana. Tutkimusrahoituksessa tulisi siirtää painopistettä sellaiseen post doc -rahoitukseen, jossa ei ole kysymys tutkimuksen määrästä vaan laadusta.